

مقاله پژوهشی: شناخت مهم‌ترین الزامات افزایش بازدارندگی با استفاده از مدیریت ترانزیت انرژی فسیلی در یک منطقه

محمدحسین افشردی^۱، سعید نادری^۲

پذیرش مقاله: ۹۸/۰۳/۱۵

دریافت مقاله: ۹۸/۰۲/۰۳

چکیده

بازدارندگی از جمله روش‌هایی می‌باشد که برای مقابله با تهدیدات در دهه‌های اخیر مورد توجه استراتژیست‌ها قرار گرفته است. این رویکرد متکی بر استفاده از عوامل قدرت ملی به منظور ترساندن دشمن از پیامدهای سخت اعمال خود است. در عصر حاضر عوامل قدرت ملی بسیار وسیع‌تر از زمان‌های قبل شناسایی شده و نقش آنان در مقابله با تهدیدات تبیین شده است. در میان عوامل قدرت ملی، انرژی‌های فسیلی نفت و گاز نقش تعیین‌کننده‌ای دارند. نکته قابل توجه در این خصوص، عدم انطباق مناطق تولید با مناطق مصرف این نوع انرژی است که به دلیل اهمیت بالای انرژی فسیلی به ترانزیت آن ارزش راهبردی می‌دهد. هدف این تحقیق، شناسایی مهم‌ترین الزامات افزایش بازدارندگی با استفاده از مدیریت ترانزیت انرژی فسیلی در یک منطقه است. در این تحقیق، ابتدا مؤلفه‌های بازدارندگی از نظریه‌های مختلف استخراج گردیده و سپس مؤلفه‌های مزبور به حوزه مدیریت ترانزیت انرژی فسیلی انتقال یافته است. در تحقیق میدانی با مراجعه به خبرگان و نظرخواهی از آنان و استفاده از روش تحقیق توصیفی - تحلیلی فرضیه مورد نظر، بررسی و درنهایت به تأیید رسیده و مهم‌ترین الزامات افزایش بازدارندگی با استفاده از مدیریت ترانزیت انرژی فسیلی در یک منطقه استخراج و معرفی گردیدند.

واژگان کلیدی: بازدارندگی، ژئوپلیتیک، انرژی فسیلی، ترانزیت انرژی

^۱ استاد جغرافیای سیاسی دانشگاه عالی دفاع ملی

^۲ دانش‌آموخته دکتری مدیریت راهبردی نظامی دانشگاه عالی دفاع ملی، (نویسنده مسئول) snad11@yahoo.com

مقدمه

بازدارندگی از موضوعاتی است که از دیرباز مورد توجه بشر بوده و آدمی سعی کرده است با ایجاد رعب و ترس و نتیجتاً کاهش تهدیدات، خود را در مقابل دشمنان حفظ کند. آیه ۶۰ سوره انفال نیز ناظر بر همین موضوع است که می‌فرماید: "و اعدوالمهم ما استطعتم من قوه". در عصر حاضر قوه‌ها و عوامل قدرت ملی بسیار وسیع‌تر از گذشته شناسایی شده و نقش آنان در مقابله با تهدیدات کشور مشخص شده است. در جمهوری اسلامی بازدارندگی همه‌جانبه در سند چشم‌انداز مطرح شده و این مطلب ناظر به این است که برای ایجاد بازدارندگی از همه عوامل قدرت ملی باید استفاده نمود. در میان عوامل قدرت ملی، عوامل جغرافیایی از جمله موقعیت جغرافیایی و همچنین منابع انرژی نفت و گاز نقش تعیین‌کننده‌ای دارند.

برآوردها نشان می‌دهد نیاز جهانی به انرژی‌های فسیلی کماکان در صدر انرژی‌ها قرار دارد. (اپک، ۲۰۱۲: ۳۹) نکته قابل توجه در این خصوص، عدم انطباق مناطق تولید با مناطق مصرف است که به ترانزیت و مسیرهای عبور انرژی فسیلی ارزش راهبردی می‌دهد. مدیریت ترانزیت انرژی، نقل‌وانتقال و عرضه انرژی فسیلی تولیدی از مناطق تولید به مناطق مصرف را مدیریت می‌کند. چگونگی این مدیریت و راهبردهای آن، تأثیر تعیین‌کننده در امنیت عرضه و تقاضای انرژی خواهد داشت. مدیریت این عوامل به‌عنوان بخشی از عوامل قدرت ملی در جهت تأمین اهداف سیاسی - دفاعی محور اصلی این پژوهش بوده که از جمله این اهداف، به‌طور مشخص افزایش بازدارندگی در این پژوهش مورد نظر است؛ بنابراین مسئله این تحقیق شناسایی الزامات افزایش بازدارندگی با استفاده از مدیریت ترانزیت انرژی در یک منطقه است.

اهمیت این تحقیق از آن جهت است که اولاً نتایج آن بخشی از زیرساخت‌های نظری رهنمود حضرت امام خمینی (رحمت... علیه) مبنی بر بازدارندگی همه‌جانبه در بعد استفاده از عوامل جغرافیایی را تبیین نموده و ثانیاً انجام این تحقیق موجب توسعه ادبیات و دانش بازدارندگی با رویکرد ژئوپلیتیکی و بهره‌برداری از عوامل غیرنظامی خواهد شد. لذا سؤال تحقیق به شرح زیر می‌باشد:

"مهم‌ترین الزامات بازدارندگی با استفاده از مدیریت ترانزیت انرژی در یک منطقه چه هستند؟"

هدف این تحقیق شناخت مهم‌ترین الزامات افزایش بازدارندگی با استفاده از مدیریت ترانزیت انرژی فسیلی در یک منطقه است.

فرضیه تحقیق عبارت است از مهم‌ترین الزامات بازدارندگی با استفاده از مدیریت ترانزیت انرژی فسیلی (نفت و گاز) منطقه که عبارت‌اند از:

- توانایی مدیریت ترانزیت انرژی فسیلی نفت و گاز منطقه
- اعتبار در مدیریت و کنترل ترانزیت انرژی فسیلی نفت و گاز منطقه

انرژی فسیلی در یک منطقه

- وجود رابطه ادراکی بین طرفین بازدارندگی
- شناخت هدف و چالشگر بازدارندگی
- برخورد منطقی و عقلایی (حسابگرانه) طرفین بازدارندگی

مبانی نظری

- **پیشینه تحقیق:** بررسی پیشینه تحقیق بیانگر این است که هیچ‌یک از تحقیقات موجود به بررسی رابطه مدیریت ترانزیت انرژی و بازدارندگی نپرداخته‌اند؛ با این وجود به تعدادی از تحقیقات مرتبط که به نقش انرژی فسیلی و تأثیرات آن بر امور امنیت ملی پرداخته، اشاره می‌شود. نتایج این تحقیقات نشان می‌دهد انرژی فسیلی و همچنین موقعیت ارتباطی جغرافیایی می‌توانند به‌عنوان عاملی از عوامل قدرت ملی در امنیت ملی مؤثر باشند.

پیشینه اول: چشم‌انداز انرژی در خاورمیانه و امنیت اقتصادی جمهوری اسلامی ایران که توسط مصطفی آذری و ایلناز ابراهیمی در مؤسسه تحقیقاتی تدبیر اقتصاد انجام و نتایج آن در سال ۱۳۸۶ منتشر شده است. نتایج تحقیق نشان می‌دهد که غرب آسیا اقتصادی‌ترین عرضه‌کننده نفت جهان است. برای ایالات متحده دو موضوع دیگر نیز اهمیت دارد که هر دو به صادرات نفت این منطقه بستگی دارند؛ یکی سلامت اقتصاد جهانی و دیگری حجم عظیم واردات کالاهای کارخانه‌هایی که از آسیا و سایر کشورهایی است که به نفت این منطقه وابسته هستند. محققین نتیجه می‌گیرند که: در کوتاه‌مدت و میان‌مدت وابستگی فزاینده جهان به صادرات انرژی غرب آسیا و شمال آفریقا کاهش نمی‌یابد. در این بررسی محققین، به بررسی تأثیر عوامل دیگر چون وضعیت جغرافیایی و زیرساخت‌های موجود در زمینه انتقال انرژی کشورهای منطقه و همچنین آبراه‌های آن پرداخته و بر اهمیت آن‌ها تأکید داشته‌اند.

پیشینه دوم: تحلیل ژئوپلیتیکی انتقال انرژی (نفت و گاز) حوزه دریای خزر از ایران و تأثیر آن بر امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران که رساله دکتری آقای دکتر ایرج رادمهر در دانشگاه عالی دفاع ملی بوده و در سال ۱۳۸۰ دفاع شده است. نتایج تحقیق بیانگر این است که: عبور لوله‌های نفت از جمهوری اسلامی ایران این توانایی را به کشور می‌دهد تا نبض اقتصادی کشورهای حوزه خزر را در دست گرفته و پل ارتباطی آسیای مرکزی و قفقاز باشد؛ همچنین طراحان ملی، امنیت جمهوری اسلامی ایران را با امنیت منطقه گره بزنند تا حداکثر منافع ملی ما تحصیل گردد. دامنه این تحقیق به حوزه دریای خزر و انتقال انرژی آن محدود شده و از این جهت با پژوهش حاضر تمایز دارد؛ اما نتایج به‌دست آمده در خصوص رابطه ژئوپلیتیک انرژی با امنیت ملی، می‌تواند به پژوهش حاضر کمک کند.

پیشینه سوم: مقاله علمی پژوهشی، امنیت انرژی و موقعیت ژئوانرژی ایران که توسط حسین مختاری هشی و حمیدرضا نصرتی در فصلنامه ژئوپلیتیک سال ششم، شماره دوم، ۱۳۸۹ چاپ و منتشر شده است. در این مقاله پژوهشگران نتیجه گرفته‌اند: از عوامل مؤثر در امنیت انرژی، وابستگی متقابل بین کشورهای تولیدکننده و مصرف‌کننده و کشورهای که در مسیر انتقال انرژی قرار دارند می‌باشد. این امر خاطر نشان می‌سازد که اطمینان از امنیت انرژی مستلزم همکاری‌های متقابل کشورهای واردکننده با کشورهای صادرکننده است.

پیشینه چهارم: مقاله ژئوپلیتیک انرژی ایران و امنیت انرژی شرق (چین و هند) بوده که توسط دکتر سید یحیی صفوی و حسین مهدیان در فصل‌نامه علمی - پژوهشی جغرافیای انسانی سال دوم، شماره دوم، بهار ۱۳۸۹ منتشر شده است. محققین نتیجه گرفته‌اند: یکی از ابزارهایی که جمهوری اسلامی ایران می‌تواند به نحو مؤثری منافع ملی خود را با آن تأمین نماید ژئوپلیتیک انرژی منحصربه‌فرد آن است؛ و در صورت بکار بردن راهبرد ژئوپلیتیکی مناسب ایران می‌تواند به یکی از محمل‌های پیوند با مصرف‌کنندگان بزرگ انرژی جهان تبدیل شود. برقراری پیوندهای انرژی با کشورهای مهم در عرصه بین‌المللی افزون بر منافع اقتصادی، منافع امنیتی قابل توجهی نیز برای کشور خواهد داشت.

– مفهوم شناسی

بازدارندگی: بازدارندگی^۱ از مفاهیمی است که در دهه‌های اخیر در ادبیات سیاسی جهان مطرح شده است. مفهوم بازدارندگی به معنای «بازداشتن و توقیف کردن»، بعد از جنگ جهانی دوم و پس از آزمایش اتمی شوروی در سال ۱۹۴۹ عینیت یافت. این مفهوم دارای سابقه‌ای به طول عمر بشر است که می‌توان رد پای آن را در آثار دانشمندانی مانند توسیدید، ماکیاو و ... دید. (بصیری و دیگران، ۱۳۸۱: ۲۴۵)

راهبرد دفاع همه‌جانبه: این راهبرد ناظر به استفاده از همه توان ملی در مقابله با دشمنان اسلام است. وجود چنین عواملی دشمنی را که قصد تهاجم در سر داشته باشد، به تفکر درباره عواقب آن وامی‌دارد و احتمالاً از تصمیم خود منصرف می‌سازد در اینجاست که اصل بازدارندگی به‌عنوان هدف در راهبرد دفاع همه‌جانبه مفهوم پیدا می‌کند. (اسدی، ۱۳۷۶: ۴۸۲)

بازدارندگی در قرآن:

در قرآن کریم برای ممانعت دشمنان از تهاجم به مسلمانان در سوره انفال آیه ۶۰ آمده است: «و اعدوا لهم ما استطعتم من قوه و من رباط الخیل ترهبون به عدو الله و عدوكم و ...» و برای (آمادگی مقابله با) دشمنان هرچه می‌توانید از نیرو و از اسبان فراهم کنید تا دشمن خدا و دشمن خودتان و

¹Deterrence

انرژی فسیلی در یک منطقه

نیز غیر از اینان را که شما نمی‌شناسید، ولی خداوند آن‌ها را می‌شناسد به‌وسیله آن بترسانید. (قرآنی، ۱۳۷۹: ۳۵۱) در تفسیر نور در مورد «ما استطعتم» آمده است: «دولت باید حداکثر توان خود را برای تأمین (بودجه) دفاع از نظام اسلامی و ترساندن دشمنان خدا اختصاص دهد.» در ادامه آورده است: «باید بنیه دفاعی مسلمانان در زمینه‌های فرهنگی، اقتصادی، سیاسی نظامی، عقیدتی و... چنان قوی باشد که دشمن از هر جهت بترسد و توطئه‌هایش خنثی شود («ترهبون به» به‌طور مطلق آمده است) و در تفسیر «من قوه» آورده است: «در هر زمان پیشرفته‌ترین امکانات رزمی را برای دفاع آماده کنید و از هیچ چیز فروگذار نکنید؛ چه قدرت سیاسی و نظامی، چه امکانات تبلیغی و تدارکاتی» (همان: ۳۵۳).

در تفسیر نمونه در خصوص آیه فوق آمده است: در آیه، به یک اصل حیاتی که در هر عصر باید مورد توجه مسلمانان باشد، اشاره می‌کند و آن لزوم آمادگی رزمی کافی در برابر دشمنان است. پس از آن به هدف از این افزایش قدرت جنگی اشاره کرده و می‌فرماید: «هدف این است، با فراهم ساختن این ابزار، دشمنان خدا و دشمنان خودتان را بترسانید.»

نکته‌ها: تعبیر آیه به قدری وسیع است که بر هر عصر و زمان و مکانی کاملاً تطبیق می‌کند. کلمه «قُوَّة»، نه تنها وسایل جنگی [بلکه] وسیله‌های مدرن هر عصری را در برمی‌گیرد که تمام قدرت‌هایی را که در پیروزی بر دشمن اثر دارد شامل می‌شود؛ بنابراین، از قدرت‌های اقتصادی، فرهنگی و سیاسی که آن‌ها نیز در مفهوم «قُوَّة» مندرج هستند و نقش بسیار مهمی در پیروزی بر دشمن دارد نیز نباید غفلت کرد. سیره عملی پیامبر (صلی... علیه و آله و سلم) و پیشوایان بزرگ اسلام نیز نشان می‌دهد که آن‌ها برای مقابله با دشمن از هیچ فرصتی غفلت نمی‌کردند، چراکه جمله «مَا اسْتَطَعْتُمْ»، «عام» و کلمه «قُوَّة» که به صورت نکره آمده است، عمومیت آن را تقویت کرده و هرگونه نیرویی را شامل می‌شود. در انتهای آیه شریفه در تفسیر جمله «وَأَنْتُمْ لَا تَظْلَمُونَ» این احتمال را بعضی از مفسران داده‌اند که جمله عطف به جمله «تُرْهَبُونَ» باشد، یعنی اگر نیروی کافی برای مقابله با دشمنان فراهم‌سازید آن‌ها از حمله به شما وحشت می‌کنند و توانایی بر ظلم و ستم کردن به شما نخواهند داشت؛ بنابراین ظلم و ستمی به شما واقع نمی‌شود [به تعبیر دیگر بازدارندگی مؤثر خواهد شد]. (مکارم شیرازی، ۱۳۸۶: ۵۱)

از مجموعه تفسیرهای آیت اله مکارم شیرازی و آقای قرائتی چنین برمی‌آید که:

- ۱) نباید منتظر بود تا دشمن حمله کند و آنگاه مقابله صورت گیرد؛ بلکه از پیش باید به حد کافی آمادگی برای مقابله با هجوم‌های احتمالی دشمن وجود داشته باشد.
- ۲) برای بازداشتن دشمن از تهاجم، باید با استفاده از توانایی‌ها، آن‌ها را ترساند تا دست به این اقدام نزنند.

- ۳) کلمه «قوه» هرگونه نیرویی را اعم از قدرت نظامی، سیاسی، اقتصادی و فرهنگی را شامل می‌شود؛ زیرا جمله «ما استطعتم» عام و کلمه قوه به صورت نکره آمده است.
- ۴) «ترهبون» به طور مطلق آمده است؛ یعنی برای ترساندن دشمن از هر توانی که در اختیار هست به منظور بازداشتن او از تهاجم به اسلام و مسلمین باید استفاده کرد.
- ۵) در صورت ترسیدن دشمن از اقدامات شما، ظلمی علیه شما صورت نمی‌گیرد «وَأَنْتُمْ لَا تُظَلَمُونَ»؛ به عبارت دیگر بازدارندگی مؤثر خواهد شد.

بازدارندگی در فرمایشات امام خمینی (رحمت... علیه):

امام خمینی (رحمت... علیه) در خصوص بازدارندگی در مقابل دشمنان می‌فرماید: «ما باید مهیا بشویم. مهیا شدن یکی این است که با قوه، چه قوه افرادی و چه قوای دیگر، باید مهیا شد. چنانکه قرآن کریم دستور داده و مهیا شدنمان هم طوری باشد که با این مهیا شدن بترسند آن‌هایی که بنای خیال هجمه دارند، دشمنانمان بترسند از قوه شما (مردی، ۱۳۸۲: ۶۲). امام راحل در مورد دفاع در مقابل دشمن، راهبرد «دفاع همه‌جانبه» را مطرح کرده و می‌فرماید: «در تجهیز کلیه آحاد و افراد این کشور بر اساس اصول و فرمول خاص دفاع همه‌جانبه و تا رسیدن به تشکل واقعی و حقیقی بسیج و ارتش بیست میلیونی، کوشش نمود.» (صحیفه امام، ج ۲۱: ۱۳۴)

بازدارندگی در ادبیات غرب:

بازدارندگی در ادبیات راهبردی غرب از ریشه «دتره»^۱ لاتین آمده است که به معنای گریزانیدن، به وحشت انداختن و ماندن است. این نکته قابل توجه است که معنای «ترهبون» نیز در قرآن به معنای ترساندن است و کاربردی از آن موردنظر است که دشمن را از انجام عمل دشمنانه خود بازدارد. این هم‌معنایی نشان از عمومیت داشتن تفکر بازدارندگی در فرهنگ‌ها و اقوام مختلف و در طول تاریخ است. کاربرد انگلیسی این واژه پیوسته گسترش پیدا کرده؛ به نحوی که تعاریف آن از «احتیاط» برخاسته از شناخت خطر احتمالی، تقریباً در هر وضعیتی تا «تلاش برای برانگیختن حزم و احتیاط از طریق تهدید به درد» را در بر گرفت. (لارنس فریدمن، ۱۳۸۶: ۲۱)

در فرهنگ روابط بین‌الملل گراهام ایوانز و جفری نونام بازدارندگی این‌گونه تعریف شده است. بازدارندگی عبارت است از تعهدی مشروط به انتقام یا مجازات، در صورتی که طرف مقابل به شکل مطلوب و موافق رفتار نکند (گراهام ایوانز و جفری نونام، ۱۳۸۱). در فرهنگ آکسفورد در مورد بازدارندگی آمده است: «سیاست مبتنی بر تلاش برای کنترل رفتار بازیگران دیگر با استفاده از تهدید». بازدارندگی یک اصل کلی رفتار انسانی است، اما با استقرار سلاح‌های هسته‌ای به وسیله

¹ deterre

دولت‌ها پس از جنگ دوم جهانی، به اندیشه نظری محوری، به‌ویژه در رشته آمریکایی مطالعات راهبردی تبدیل شد. (فرهنگ علوم سیاسی آکسفورد، ۱۳۸۱: ۲۳۰)

در فرهنگ نظامی ارتش آمریکا در تعریف بازدارندگی آمده است ممانعت از عملی به وسیله ترس از پیامدهای آن. (Department of defense Dictionary of Military and Associated Terms 2010.107)

از نظر لارنس فریدمن بازدارندگی منحصرأ بر مجازات منفی یا تهدید و ممانعت از رفتار نامطلوب متمرکز است؛ بنابراین بازدارندگی موردی خاص از روابط قدرت است. از اولین استراتژیست‌های آمریکایی در این زمینه برنارد برودی^۱ است که در سال ۱۹۴۶ اظهار داشت: «تا این لحظه هدف اصلی تشکیلات نظامی ما پیروزی در جنگ‌ها بوده است؛ از حالا به بعد هدف اصلی باید پرهیز از جنگ‌ها باشد.» (فریدمن، ۱۳۸۶: ۲۵)

بازدارندگی بر اساس حوزه جغرافیایی: فرهاد قاسمی استاد روابط بین‌الملل دانشگاه تهران در مقاله خود نوع دیگری از بازدارندگی بر اساس جغرافیا را مطرح کرده است. در این نوع، بازدارندگی و مدل‌های آن بر اساس اجزا و حوزه‌های تشکیل‌دهنده منطقه جغرافیایی شکل می‌گیرد. از جمله انواع بازدارندگی منطقه‌ای، بازدارندگی شبکه‌ای است. (قاسمی، ۱۳۸۸: ۶۳ - ۵۵)

بازدارندگی شبکه‌ای: مهم‌ترین گام در بازدارندگی منطقه‌ای، طراحی حوزه‌های راهبردی و پیوند بین آن‌ها است. به عبارتی شبکه‌سازی، هدف اساسی پیوند بین واحدها و حوزه‌های راهبردی و ژئوپلیتیکی با یکدیگر است؛ به‌گونه‌ای که در صورت حمله به نقطه‌ای خاص از آن، سایر حلقه‌ها یا نقاط تحت تأثیر قرار گرفته و واکنش آنان را برانگیزد تا از این طریق هزینه اقدام دشمن افزایش یافته و از حمله منصرف شود. (همان: ۶۶) در حوزه روابط بین‌الملل شبکه‌های ژئواکونومیک، ژئوکالچر و ژئوپلیتیک در زمره شبکه‌های گسترده هستند که هرکدام شبکه‌های محلی متعددی را در برمی‌گیرند. در مجموع مهم‌ترین کاربردهای شبکه در حوزه بازدارندگی عبارت‌اند از:

۱. ایجاد اختلال در شبکه و در نتیجه درگیر ساختن هم‌زمان دشمن در بحران‌های مختلف
 ۲. افزایش تعداد طرف‌های درگیر در بحران و در نتیجه افزایش فشارهای بازدارنده بر دشمن
 ۳. افزایش احتمال اتحاد و ائتلاف علیه دشمن
 ۴. افزایش احتمال سرایت بحران‌ها از سطح محلی و منطقه‌ای به سایر سطوح
- عوامل مؤثر در بازدارندگی:** بگفته اغلب نظریه‌پردازان، بازدارندگی دارای عواملی است که عبارت‌اند از: مدافع یا بازدارنده، مخاطب بازدارندگی، ارتباط و اعتبار. (فریدمن، ۱۳۸۶: ۱۳۸)

¹ Bernard Brodie

الف) مخاطب بازدارندگی یا چالشگر: چالشگر بازیگری است که قصد تهاجم به منافع و ارزش‌های مدافع را دارد و مدافع می‌خواهد او را از این کار بازدارد. شناخت ویژگی‌ها و نقاط ضعف و قوت چالشگر در انتخاب نوع بازدارندگی و ابزار آن مؤثر است. (تلیس، ۱۳۸۲: ۲۴۱) لطفیان نیز بر تأثیر شناخت ماهیت دولت و نوع رژیم مقابل بر روش‌های بازدارندگی تأکید دارد. (لطفیان، ۱۳۷۴: ۱۷۱)

ب) اعتبار^۱: مسئله اعتبار این است که آیا طرف مقابل باور دارد تهدیدها علیه او عملی می‌شود یا خیر؟ (فریدمن، ۱۳۸۶: ۶۷) اعتبار ناظر به این مفهوم است که وجود توان ضربه دوم به تنهایی برای بازداشتن مهاجم از حمله کافی نیست بلکه متقاعد ساختن آن نسبت به وجود این توان بسیار مهم است که قادر می‌باشد خسارات جبران ناپذیری بر او وارد سازد و اراده سیاسی لازم برای این کار وجود دارد. (رحیمی روشن، ۱۳۸۸) برخی نویسندگان معتقدند «اعتبار، کلید اصلی موفقیت بازدارندگی است.» (جان بلیس، ۱۳۸۲: ۲۳۳).

ج) ارتباط ادراکی بین طرفین بازدارندگی، لازمه موفقیت بازدارندگی، رسیدن پیام بازدارنده به چالشگر برای آگاهی از توانایی‌ها و پیامدهای احتمالی اقداماتش است. کالینز این مطلب را تحت عنوان «اصل تبلیغ» مطرح می‌کند و می‌گوید در صورتی که مدافع، توانمندی‌ها و تصمیمات خود را برای طرف مقابل افشا نکند، نه ترس از تنبیه و نه شوق تشویق هیچ‌کدام مؤثر واقع نخواهد شد و عامل بازدارنده نخواهند بود. (کالینز، ۱۳۷۲: ۱۷۰)

مدیریت ترانزیت انرژی فسیلی: ترانزیت^۲ در لغت به معنای گذر، عبور حمل و نقل یا ترابری (آریانپور، ۱۳۸۸) آمده است. منظور از مدیریت ترانزیت انرژی هدایت، رهبری، سازمان‌دهی، برنامه‌ریزی و کنترل نقل و انتقال انرژی از مراکز تولید به مراکز مصرف آن است. در سطح راهبردی تعیین اهداف بلندمدت، چشم‌انداز، نقشه راه، راهبردها و سیاست‌های کلی از اولویت بالاتری برخوردار است. منابع انرژی‌های فسیلی دارای الگوهای خاص توزیع می‌باشند و توزیع آن‌ها در سطح کره زمین متعادل نیست. منابع نفت عمدتاً در غرب آسیا، غرب و شمال آفریقا، آمریکای مرکزی و جنوبی، روسیه، آمریکای شمالی و اروپا پراکنده‌اند؛ ذخایر گاز نیز عمدتاً در روسیه، ایران و خلیج فارس قرار دارند. (حافظ نیا، ۱۳۸۵: ۲۱)

بنابراین مصرف‌کنندگان عمده نفت و گاز با تولیدکنندگان آن تفاوت مکان و فضا داشته و از این رو ترانزیت این ماده موضوعیت پیدا می‌کند. به دلیل نقش بنیادی انرژی فسیلی نفت و گاز در رشد اقتصادی کشورها و عملیات‌های بزرگ نظامی، ترانزیت آن از مقوله‌های مهم و راهبردی محسوب

¹ Reputation

² Transit

انرژی فسیلی در یک منطقه

می‌شود؛ به نحوی که اختلال در آن می‌تواند بحران‌های منطقه‌ای و بین‌المللی ایجاد کند. عوامل مؤثر در ترانزیت انرژی عبارت‌اند از: ۱- امنیت مسیر ۲- میزان سرمایه موردنیاز ۳- تعدد ذینفعان ۴- نحوه مالکیت ۵- مقدار نفت و گاز انتقالی. (ترکان، ۱۳۹۰: ۱۷)

عامل دیگر که برای ترانزیت انرژی لازم است موقعیت ارتباطی است. مسیرهای ترانزیت و انتقال انرژی در سطح بین‌المللی به موقعیت ارتباطی کشورها وابسته هستند. کشورهایی که از فرصت‌ها و مزیت‌های ارتباطی برخوردارند با فعال‌سازی آن‌ها می‌توانند بهره‌برداری مختلفی در جهت تأمین امنیت و منافع ملی خود بنمایند؛ زیرا نتایج اقتصادی، اجتماعی، فضایی، سیاسی، دفاعی و امنیتی (تشکیل اتحاد و ائتلاف همسو و طرفدار برای رفع تهدید و تحلیل هزینه‌های دفاعی کشورهای وابسته) را به همراه دارد؛ (حافظ نیا، ۱۳۸۵: ۱۴۸) بنابراین مدیریت ترانزیت انرژی فسیلی تحت تأثیر مستقیم موقعیت ارتباطی کشورهاست و بر مزیت نسبی در اختیار داشتن فاصله بین مراکز تولید با مراکز مصرف استوار است و هر چه نیازمندی مراکز تولید و مصرف انرژی به یکدیگر بیشتر باشد. مدیریت ترانزیت فرصت و امکانات بیشتری برای بهره‌گیری خواهد داشت. ترانزیت انرژی فسیلی با روش‌های حمل‌ونقل جاده‌ای، ریلی، دریایی، خط لوله و جابجایی صورت می‌گیرد.

تنگه‌ها و مسیرهای ترانزیتی انرژی: آبراهه‌ها و تنگه‌ها از دیرباز نقش مهمی در اقتصاد جهانی داشته‌اند. تنگه‌ها به کشورهای مجاور امکان می‌دهند تا رفت‌وآمدها را در آن‌ها کنترل کنند و به همین دلیل ارزش راهبردی دارند (عزتی، ۱۳۶۴: ۳۸). جدول زیر که توسط اداره انرژی آمریکا^۱ تهیه شده میزان عبور نفت و محصولات نفتی از تنگه‌های مهم جهان را نشان می‌دهد.

جدول ۱: میزان عبور نفت و محصولات نفتی از تنگه‌های مهم جهان

نام تنگه	۲۰۰۹	۲۰۱۰	۲۰۱۱	کشور
هرمز	۱۵/۷	۱۵/۹	۱۷/۰	ایران و عمان
مالاکا			۱۵/۲	سنگاپور
باب المندب	۲/۹	۲/۷	۳/۴	جیبوتی و یمن
بسفر و داردائل	۲/۸	۲/۹	-	ترکیه
پاناما	۰/۸	۰/۷	۰/۸	آمریکا و پاناما
سوئز (کانال و خط لوله سومید)	۳/۰	۳/۱	۳/۸	مصر

واحد: میلیون بشکه در روز

منبع: www.eia.gov, 2014

^۱U.S. Energy Information Administration (EIA)

به موارد فوق، مقدار گاز طبیعی مایع که با کشتی حمل می‌شود نیز باید اضافه نمود. به‌عنوان نمونه صادرات گاز طبیعی مایع قطر که ۳۱٪ تجارت جهانی گاز است از طریق تنگه هرمز انتقال می‌یابد. همچنین گاز طبیعی مایع که از کانال سوئز عبور می‌کند ۱۳٪ مجموعه تجارت جهانی گاز مایع است. (bp.com: 2015)

به دلیل اهمیت تنگه‌ها در عبور انرژی‌های فسیلی، قدرت‌های جهانی همیشه تلاش کرده تا آن‌ها را در کنترل خود داشته باشند. این امر از طریق حضور مستقیم و یا از طریق کشورهای وابسته و یا از هر دو طریق صورت گرفته است.

روش‌شناسی تحقیق

تحقیق حاضر از نوع توسعه‌ای کاربردی است و از روش تحقیق توصیفی - تحلیلی در آن استفاده شده است. قلمرو مکانی این تحقیق، به دو بخش تقسیم می‌شود: بخش اول قلمرویی که طرف بازدارنده (مدافع) قصد دارد آن را مدیریت و کنترل نموده و این منطقه بخشی از فضای جغرافیایی است که در این پژوهش دارای منابع بزرگ و طولانی مدت انرژی فسیلی نفت و گاز است و می‌تواند بخش اعظمی از نیاز جهانی را تأمین نماید. بخش دوم منطقه‌ای است که نیازمند انرژی است و طرف‌های چالشگر در آن حضور دارند. به لحاظ موضوعی قلمرو این تحقیق محدود به ترانزیت انرژی‌های فسیلی از نوع نفت و گاز طبیعی است. جامعه آماری این تحقیق را خبرگان امور راهبردی، سیاست خارجی، انرژی نفت و گاز (مدیریت و اقتصاد)، ژئوپلیتیک و امور دفاعی راهبردی به تعداد ۵۰ نفر تشکیل داده‌اند. به دلیل محدود بودن جامعه آماری، به روش تمام شماری مورد مراجعه قرار گرفته‌اند و روش گردآوری داده‌های موردنیاز، کتابخانه‌ای و میدانی بوده و از ابزارهای فیش برداری، مصاحبه و پرسشنامه استفاده شده است. برای بررسی پایایی و روایی به لحاظ محتوایی از نظرات خبرگی به روش پیش‌آزمون و به لحاظ صوری از ضریب آلفای کرونباخ استفاده شده است؛ همچنین یافته‌های تحقیق به دو صورت یافته‌های میدانی و یافته‌های کتابخانه‌ای به دست آمده‌اند.

یافته‌های میدانی: نتایج نظرخواهی از خبرگان در جدول شماره ۲ آمده است:

جدول ۲: نتایج نظرخواهی در مورد الزامات بازدارندگی

مخالف		موافق		الزامات بازدارندگی با استفاده از مدیریت ترانزیت انرژی فسیلی
د	ف	د	ف	
۴/۹	۲	۹۵/۱	۳۹	- توانایی مدیریت و کنترل ترانزیت نفت و گاز منطقه
۲/۵	۱	۹۵/۱	۳۹	- اعتبار در مدیریت و کنترل ترانزیت نفت و گاز منطقه
۷/۹	۳	۹۲/۱	۳۵	- وجود رابطه ادراکی بین طرفین بازدارندگی
۲/۶	۱	۹۷/۴	۳۷	- شناخت از چالشگر (هدف بازدارندگی) و ویژگی‌های او
۲/۶	۱	۹۷/۴	۳۷	- برخورد منطقی و عقلایی (حسابگرانه) طرفین بازدارندگی

انرژی فسیلی در یک منطقه

ملاحظه جدول فوق نشان می‌دهد، بیش از ۹۵ درصد پاسخگویان موارد پنج‌گانه فوق را به‌عنوان الزامات بازدارندگی با استفاده از مدیریت ترانزیت انرژی فسیلی تأیید می‌کنند.

میزان اهمیت عامل‌ها بعد از محاسبات به‌صورت زیر درآمده است:

- ۱) توانایی مدیریت ترانزیت نفت و گاز منطقه
- ۲) شناخت از چالشگر و ویژگی‌های او
- ۳) برخورد منطقی و عقلایی طرفین بازدارندگی
- ۴) اعتبار در مدیریت و کنترل ترانزیت نفت و گاز منطقه
- ۵) رابطه ادراکی بین طرفین بازدارندگی

جدول ۳: آزمون فرض الزامات بازدارندگی

الزامات بازدارندگی					
مغولات	فروانی	مشاهده شده نسبت	نسبت انتظار	معنی داری دوسویه	
- توانایی مدیریت ترانزیت نفت و گاز منطقه	گروه ۱	۰,۱۴	۰,۵	۰	۳ <=
	گروه ۲	۰,۸۶			۶ >
	جمع	۱,۰۰			۳۸
- اعتبار در مدیریت ترانزیت نفت و گاز منطقه	گروه ۱	۰,۲۹	۰,۵	۰,۰۰۸	۳ <=
	گروه ۲	۰,۷۱			۱۲ >
	جمع	۱,۰۰			۳۰
- وجود رابطه ادراکی بین طرفین بازدارندگی	گروه ۱	۰,۳۵	۰,۵	۰,۰۰۸۱	۳ <=
	گروه ۲	۰,۶۵			۱۴ >
	جمع	۱,۰۰			۲۶
- شناخت از چالشگر (هدف بازدارندگی)	گروه ۱	۰,۱۰	۰,۵	۰	۳ <=
	گروه ۲	۰,۹۰			۴ >
	جمع	۱,۰۰			۳۷
- برخورد منطقی و عقلایی طرفین بازدارندگی	گروه ۱	۰,۲۴	۰,۵	۰,۰۰۱	۳ <=
	گروه ۲	۰,۷۶			۱۰ >
	جمع	۱,۰۰			۳۱

نتایج آزمون نشان‌دهنده آن است که معنی‌داری محاسبه‌شده به‌جز وجود رابطه ادراکی بین طرفین بازدارندگی در بقیه موارد از معنی‌داری در سطح آلفای ۰/۵ کوچک‌تر است و این بدان معناست که در این موارد بین دو گروه پاسخگویان، گروه اول (افرادی که معتقد بوده‌اند عوامل فوق در حد کم و خیلی کم از الزامات بازدارندگی با استفاده از مدیریت ترانزیت انرژی هستند) و گروه دوم (افرادی که معتقد بوده‌اند عوامل ذکرشده در حد زیاد و خیلی زیاد از الزامات بازدارندگی هستند) تفاوت معنی‌دار است، نسبت دو گروه به شرح جدول فوق و به ترتیب در هریک از موارد به شرح زیر است:

در مورد توانایی مدیریت و کنترل ترانزیت نفت و گاز منطقه، ارقام جدول نشان می‌دهند نسبت گروه دوم به گروه اول بیشتر است و این نسبت ۸۶ به ۱۴ است و این به این معنی است که ۸۴ درصد پاسخگویان معتقدند عامل ذکرشده در حد زیاد و خیلی زیاد از الزامات بازدارندگی با استفاده از مدیریت ترانزیت انرژی منطقه است. این نسبت در مورد عامل اعتبار در مدیریت و کنترل ترانزیت نفت و گاز منطقه ۷۱ درصد، عامل وجود رابطه ادراکی بین طرفین بازدارندگی ۶۵ درصد، شناخت از چالشگر ۹۰ درصد و برخورد منطقی و عقلایی طرفین بازدارندگی ۸۶ درصد بوده است.

یافته‌های کتابخانه‌ای

علاوه بر نظرات خبرگان در پرسشنامه‌ها، نتایج مطالعات کتابخانه‌ای و مصاحبه‌های حضوری نیز به شرح زیر است.

مؤلفه توانایی پاسخ: یافته‌های تحقیق در خصوص این مؤلفه نشان می‌دهد که در مطالعات کتابخانه‌ای، همه صاحب‌نظران حوزه بازدارندگی به مؤلفه اول بازدارندگی یعنی لزوم وجود توانایی پاسخ بازدارنده در تقابل با چالشگر اتفاق نظر داشته و این را شرط اول تحقق بازدارندگی دانسته و از جمله به نظرات زیر اشاره می‌شود:

فریدمن در کتاب خود تحت عنوان بازدارندگی می‌آورد که بایستی از توانمندی‌های اولیه برای عملی کردن تهدید خود برخوردار باشد. (فریدمن، ۱۳۸۶: ۸۳)

جان ام کالینز، توانایی پاسخ را تحت عنوان اصل آمادگی لازم می‌داند. او می‌آورد در هر موقعیتی که تهدیدات خصمانه‌ای وجود دارد صلح درگرو آمادگی دائمی است. (کالینز، ۱۳۷۶: ۱۶۹)

متقی استاد روابط بین‌الملل دانشگاه تهران، توانایی پاسخ مدافع علیه چالشگر را از شرایط تحقق بازدارندگی می‌داند. (مصاحبه حضوری با نگارنده، مرداد ۱۳۹۳)

فرهاد قاسمی استاد روابط بین‌الملل دانشگاه تهران و پژوهشگر در حوزه بازدارندگی، یکی از شرایط تحقق بازدارندگی را، وجود توانایی پاسخ نزد مدافع در تحمیل خسارت غیرقابل تحمل بر دشمن می‌داند. (قاسمی، ۱۳۸۸: ۵۹) و (همچنین مصاحبه حضوری با نگارنده، شهریور ۱۳۹۳)

انرژی فسیلی در یک منطقه

حمید کریمی دانش‌آموخته دوره دکتری دعا و پژوهشگر در حوزه بازدارندگی، توانایی مدافع را در زدن ضربه دوم از الزامات تحقق بازدارندگی می‌داند (مصاحبه حضوری، تیر ۱۳۹۳)

در این تحقیق منظور از توانایی پاسخ مدافع در اعمال مجازات علیه چالشگر، توانایی مدیریت ترانزیت انرژی در یک منطقه است به نحوی که چالشگر را در صورت اقدام غیرقابل قبول، از دسترسی به انرژی‌های فسیلی نفت و گاز در شرایطی که مدافع تشخیص دهد بازدارد.

مؤلفه اعتبار: در مطالعات کتابخانه‌ای، همه صاحب‌نظران و نویسندگان حوزه بازدارندگی به مؤلفه دوم بازدارندگی یعنی لزوم وجود اعتبار برای بازدارنده در دادن پاسخ متقابل به چالشگر، اتفاق نظر داشتند و وجود توانایی پاسخ را به تنهایی برای بازداشتن چالشگر از حمله کافی نمی‌دانند؛ بلکه متقاعد ساختن آن نسبت به وجود اراده لازم برای انجام این کار را شرط لازمی برای تحقق بازدارندگی می‌دانند که از جمله به نظرات زیر اشاره می‌شود:

بیلیس و همکارانش در خصوص اعتبار در بازدارندگی آورده‌اند: بازدارندگی موفق نیازمند آن است طرف بازدارندگی به این باور برسد که هزینه‌های اقدام او بسیار بیش از دستاوردهایش است (بیلیس و دیگران، ۱۳۸۲: ۲۳۷-۲۳۳).

لارنس فریدمن می‌گوید: مسئله اعتبار این است که آیا طرف مقابل باور دارد تهدیدها عملی می‌شود یا خیر، او ابزارهای اقتصادی و سیاسی را در کسب اعتبار بیشتر برای بازدارندگی مؤثر می‌داند. (فریدمن، ۱۳۸۶: ۸۳)

کالینز در خصوص اعتبار آورده است: اصل اعتبار در بازدارندگی تنها زمانی قابل تحقق است که تشویقات و تنبیهات در نظر گرفته شده منطقی به نظر برسد. (کالینز، ۱۳۷۶: ۱۶۷)

گراهام ایونز در این باره می‌گوید: مشکل تبدیل تهدید مشروط به تهدیدی که به اندازه کافی قوی باشد اعتبار نامیده می‌شود. اعتبار مستلزم آن است که مدافع از توانایی نظامی لازم برای انجام تهدید و اعمال آن برخوردار باشد. (گراهام ایونز، ۱۳۸۱: ۲۰۰)

خاریافین^۱ اعتبار را از الزامات تحقق بازدارندگی می‌داند او می‌گوید: اعتبار یعنی تهدید واقعی و باور چالشگر به اینکه طرف مقابل از چنین توانایی برخوردار است. (قاسمی، ۱۳۸۸: ۵۹)

فرهاد قاسمی استاد روابط بین‌الملل دانشگاه تهران در مورد اعتبار در بازدارندگی منطقه‌ای می‌گوید: «معتبر ساختن مواضع مدافع به دو عامل بستگی دارد: اول به رفتارها و تعارضات قبلی که بیانگر جدیت در عمل کردن به تهدیدات اعلامی و انجام اقدامات ادعایی است. دوم به عقلایی بودن تهدید بستگی دارد که امکان‌پذیر بودن آن را برای حریف مشخص می‌سازد». (قاسمی، ۱۳۹۰: ۳۷۹ و مصاحبه حضوری با نگارنده شهریور ۹۳)

^۱Kharyafin

ابراهیم متقی در مصاحبه حضوری، اعتبار مدافع را در به‌کارگیری توانایی‌هایش از موارد لازم برای افزایش بازدارندگی دفاعی علیه چالشگر اعلام می‌کند (متقی، مصاحبه حضوری با نگارنده: مرداد ۹۳). اعتبار در این تحقیق عبارت است از: معتبر بودن توانایی در مدیریت کردن ترانزیت انرژی منطقه.

مؤلفه رابطه ادراکی بین طرفین بازدارندگی:

در مطالعات کتابخانه‌ای، همه صاحب‌نظران حوزه‌ی بازدارندگی، مؤلفه سوم بازدارندگی یعنی رابطه ادراکی بین طرفین بازدارندگی را، برای موفقیت بازدارندگی لازم دانسته‌اند. این رابطه می‌تواند هر نوع رابطه‌ای اعم از رابطه رسمی یا غیررسمی، اعلامیه‌ها، انجام رزمایش‌ها و... نیز باشد که چالشگر را به درکی از توانمندی و اراده‌ی مدافع در دادن پاسخ به آن برساند. در غیر این صورت در حالتی که مدافع قابلیت و اراده ضربه دوم را داشته باشد اما چالشگر از این موضوع اطلاع نیافته باشد، ممکن است حمله‌ای صورت گیرد و بازدارندگی موفق نشود. در این‌باره به نظرات صاحب‌نظران زیر اشاره می‌شود:

۱- کالینز این مطلب را تحت عنوان «اصل تبلیغ» آورده است او می‌گوید: اگر بازدارنده، توانمندی‌های خود را برای طرف مقابل افشا نکند، نه ترس از تنبیه و نه شوق تشویق هیچ‌کدام مؤثر نخواهد شد (کالینز، ۱۳۷۶: ۱۷۰)

۲- لارنس فریدمن در کتاب خود تحت عنوان بازدارندگی به دفعات به این موضوع پرداخته است از جمله: در صفحه ۵۵ و ۸۳، لزوم ارسال نشانه‌هایی جدی را بیان نموده است و حتی اینکه نشانه‌ها چگونه باشند تا مؤثر واقع شوند را مطرح کرده و در نهایت گفته که ارسال نشانه‌ها باید هدف را به درکی از موضوع وادارد (فریدمن، ۱۳۸۶: ۷۸).

۳- فرهاد قاسمی در مقاله خود در این‌باره می‌گوید «ارتباط یعنی برقراری رابطه با حریف و آگاه ساختن او از قصد و نیت و حدود اعمال ممنوعه» (قاسمی، ۱۳۹۰: ۵۹ و مصاحبه حضوری، شهریور ۹۳)

در این تحقیق منظور از رابطه ادراکی، درک توانمندی و اراده‌ی طرف بازدارنده در مدیریت ترانزیت انرژی منطقه مورد نظر است، به طوری که چالشگر به این درک برسد که عبور آن از اعمال ممنوعه، موجب عدم دسترسی به انرژی مورد نیازش خواهد شد.

مؤلفه، شناخت از هدف (چالشگر)

در مطالعات کتابخانه‌ای، همه صاحب‌نظران حوزه‌ی بازدارندگی به لزوم شناخت هدف (چالشگر) به منظور شناخت صحیح از مخاطب بازدارندگی و ویژگی‌های آن به عنوان یکی از الزامات بازدارندگی اشاره کرده‌اند. از جمله به نظرات زیر اشاره می‌شود:

انرژی فسیلی در یک منطقه

بیلیس و همکارانش در این باره می‌گویند: شناخت نظام‌های سیاسی که در کشورهای مخاطب بازدارندگی وجود دارد و ارزش‌ها و نقاط ضعف و قوت آن‌ها در انتخاب نوع بازدارندگی تأثیر تعیین‌کننده دارد. (بیلیس و دیگران، ۱۳۸۲: ۲۲۴)

کالینز نیز به اصل هدف اشاره کرده و می‌گوید برای جلوگیری از منازعه (تحقق بازدارندگی) استراتژیست‌های بازدارنده باید اهداف سیاسی - نظامی را با دقت بیشتری بررسی کنند زیرا هر یک برخورد خاصی نیاز دارد (کالینز، ۱۳۷۶: ۱۶۷) فریدمن درباره مخاطبین بازدارندگی می‌آورد عدم شناخت دقیق از مخاطبین ممکن است باعث شود اقدامات مدافع به هدر برود و بازدارندگی با شکست مواجه شود. (فریدمن، ۱۳۸۶: ۸۷)

در این تحقیق شناخت هدف بازدارندگی عبارت است از شناسایی دقیق نیازهای چالشگر (مخاطب بازدارندگی) به انرژی نفت و گاز، شناسایی راهبردهای آن‌ها و یا نحوه اقداماتی که در تأمین انرژی و امنیت عرضه آن انجام می‌دهند.

نتیجه‌گیری و پیشنهاد

الف - نتیجه‌گیری: همان‌طور که گفته شد بازدارندگی از موضوعاتی است که در قرن اخیر به صورت علمی مورد بررسی قرار گرفته و نظریات متعددی پیرامون آن ارائه شده است. تاکنون نظریات بازدارندگی بر اساس استفاده از عوامل نظامی بوده، اما در این تحقیق بهره‌برداری از عوامل غیرنظامی از جمله عوامل جغرافیایی مانند انرژی و موقعیت جغرافیایی مدنظر بوده است. بر این اساس سؤال و فرضیه تحقیق به شرح زیر تهیه و پیش‌بینی شد:

"مهم‌ترین الزامات بازدارندگی با استفاده از مدیریت ترانزیت انرژی در یک منطقه چه هستند؟" فرضیه تحقیق عبارت است از: مهم‌ترین الزامات بازدارندگی دفاعی با استفاده از مدیریت ترانزیت انرژی فسیلی (نفت و گاز) منطقه عبارت‌اند از:

- توانایی مدیریت ترانزیت انرژی فسیلی نفت و گاز منطقه
 - اعتبار در مدیریت و کنترل ترانزیت انرژی فسیلی نفت و گاز منطقه
 - وجود رابطه ادراکی بین طرفین بازدارندگی
 - شناخت هدف و چالشگر بازدارندگی
 - برخورد منطقی و عقلایی (حسابگرانه) طرفین بازدارندگی
- در ادامه با مطالعه ادبیات موضوع، عوامل و الزامات بازدارندگی به صورت عام و محیط مدیریت ترانزیت انرژی نفت و گاز مورد بررسی قرار گرفتند و عوامل بازدارندگی به این محیط انتقال داده شد و عوامل جدید به نظر خبرگان گذاشته شد در نهایت نتایج تحقیق مبتنی بر مصاحبه با خبرگان، مطالعات کتابخانه‌ای و اسناد و همچنین بررسی‌های میدانی مؤید این مطلب است که موارد پنج‌گانه

مطرح شده در فرضیه تحقیق از جمله مهم ترین الزامات افزایش بازدارندگی با استفاده از مدیریت ترانزیت انرژی نفت و گاز در یک منطقه هستند. ترتیب تأثیرگذاری الزامات به صورت زیر است.

- ۱) توانایی مدیریت ترانزیت انرژی نفت و گاز منطقه
 - ۲) شناخت از چالشگر (هدف بازدارندگی) و ویژگی های او
 - ۳) برخورد منطقی و عقلایی (حسابگرانه) طرفین بازدارندگی
 - ۴) اعتبار در مدیریت و کنترل ترانزیت انرژی نفت و گاز منطقه
 - ۵) وجود رابطه ادراکی بین طرفین بازدارندگی
- در نتیجه فرضیه تحقیق مورد تأیید قرار گرفت ولی ترتیب اهمیت الزامات تغییر کرد.

ب- پیشنهادها:

به منظور ادامه مطالعات در خصوص بازدارندگی و عوامل قدرت ملی در حوزه های غیرنظامی با توجه به نتایج این پژوهش پیشنهادهای زیر ارائه می گردد.

- ۱) مطالعه و تحقیق روی جنبه های نظری بازدارندگی و ابعاد آن بر مبنای متون اسلامی
- ۲) مطالعه و تحقیق روی ابعاد بازدارندگی با توجه به قابلیت و ظرفیت های غیرنظامی جمهوری اسلامی ایران
- ۳) شناخت مهم ترین عوامل توسعه مدیریت ترانزیت انرژی
- ۴) بررسی تداوم ارزش های ژئوپلیتیک انرژی در تنگه هرمز

فهرست منابع:

- "قرآن کریم"

- امام خمینی (رحمت... علیه) (۱۳۸۶)، "مجموعه آثار"، موسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی، لوح فشرده
- مکارم شیرازی، ناصر و دیگران (۱۳۸۶)، "تفسیر نمونه"، چاپ دوم، دارالکتب اسلامی، تهران

الف- منابع فارسی:

- آریان پور (۲۰۰۹)، "فرهنگ پیشرو آریان پور"، نسخه مترجمین، ۱۳۸۸، تهران، جهان رایانه
- اسدی، هیبت اله (۱۳۷۶)، "اندیشه‌های دفاعی امام خمینی (رحمت... علیه)"، مجموعه مقالات چهارمین گردهمایی سازمان عقیدتی - سیاسی وزارت دفاع و پشتیبانی نیروهای مسلح، دفتر دوم، ج ۱
- اشلی تلیس و دیگران (۱۳۸۳)، "سنجش قدرت در عصر فرا صنعتی"، نظارت ترجمه و نشر موسسه فرهنگی و مطالعات و تحقیقات بین‌المللی ابرار معاصر تهران، تهران
- ایوانز، گراهام؛ نونام، جفری (۱۳۸۱)، "فرهنگ روابط بین‌الملل"
- بلیس، جان و دیگران (۱۳۸۲)، "استراتژی در جهان معاصر"، ترجمه کابک خیبری، مؤسسه ابرار معاصر، تهران
- ترکان، اکبر (۱۳۹۰)، "ملاحظات دفاعی در قراردادهای انتقال نفت و گاز"، مرکز تحقیقات راهبردی دفاعی، تهران
- حافظ نیا، محمدرضا (۱۳۸۵)، "اصول و مفاهیم ژئوپلیتیک"، چاپ اول، انتشارات پاپلی، مشهد
- عزتی، عزت‌الله (۱۳۷۲)، "ژئوپلیتیک"، سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاه‌ها (سمت)، چاپ دوم، تهران
- صفوی، سید رحیم و دیگران (۱۳۸۹)، "ژئوپلیتیک انرژی ایران و امنیت انرژی شرق (چین و هند)"، فصلنامه جغرافیای انسانی، سال دوم، شماره دوم، تهران
- فریدمن، لارنس (۱۳۸۶)، "بازدارندگی"، ترجمه قهرمان پور و طالبی آرای، پژوهشکده مطالعات راهبردی، تهران
- قاسمی، فرهاد (۱۳۸۸)، "الزامات تنویریک بازدارندگی منطقه‌ای جمهوری اسلامی ایران"، فصلنامه بین‌المللی روابط خارجی، سال اول، شماره سوم

- قرائتی، محسن، "تفسیر نور"
- کالینز، جان ام (۱۳۷۲)، "استراتژی نظامی"، ترجمه، تهران
- کمپ، جفری؛ هار کاوی، رابرت (۱۳۸۳)، "جغرافیای استراتژیک خاورمیانه"، ترجمه سید مهدی حسینی. ناشر پژوهشکده مطالعات راهبردی، تهران
- لطفیان، سعیده (۱۳۷۴)، "نظریه‌های مختلف تداول تسلیحات اتمی، بازدارندگی، باج‌گیری هسته‌ای"، مجله دانشکده حقوق و علوم سیاسی دانشگاه تهران، تهران
- مک لین، ایان (۱۳۸۱)، "فرهنگ علوم سیاسی آکسفورد"، مترجم حمید احمدی، نشر میزان، تهران

ب- منابع خارجی

- bp.S tatistical Review of World Energy 2012
- Department of defense Dictionary of Military and Associated Terms 2010

ج- سایت‌ها

- آژانس بین‌المللی انرژی، چشم‌انداز انرژی در جهان، ۲۰۱۱ قابل دسترسی در: WWW.iea.org
- پایگاه اطلاع‌رسانی اداره اطلاعات انرژی آمریکا قابل دسترسی در: WWW.EIA.GOV